

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՂԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԻՆՏԵՏՈՒՑ

Ձեռագրի փրակ-նքով

ԱՎԱԴՅԱՆ ՔՆԱՐԻԿ ՈՌՔԵՐՏԻ

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԻԱՅԵԱԼ ՆԱՀԱՅՈՒՆԵՐԻ

ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԻ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

/Սկզբնավորումից մինչև 1924թ./

/Մասնագիտությունը՝ Է.00.01-Հայոց պատմություն/

Պատմական գիտությունների թեկնածուի
գիտական առօրեայի հայկական առնչություններով

Ս Ե Ղ Մ Ա Գ Ի Ր

Ն Ի Մ Գ Ե Ն - 1 9 9 5

Աշխատանքը կատարվել է ՀՀ Գյուղատնտեսության նախարարի հրամանով:

Amelanchier canadensis

27. 10. 1909

Դեռևս չէ գիտաֆյունաների դոկտոր, պրոֆեսոր

U. S. PATENT OFFICE

Գեղամիստի քննչի մեղադրանք

1. Գամերգետի գրառքները կենտրոն, արձանագրություն

2. 凡在 1954 年 1 月 1 日以前

2. Գրեք հոգեբանական գիտության մասին Ձեր կարծիքը և կարգը:

2.2. 1701-1709

Անուշատի Կարմիր Երգչախումբը՝ Երևանի պետական ինստիտուտի ինստիտուտի

Highly variable in the 21 years of the study, with the highest values in 1992 and 1993.

1993 P. nitidus 19-15, 13.00-15.

22. 9/15 Գրեմիայի խոսքի ինքնաշարժման միջոցով զբաղվելու և ներքին զարգացման

գիտական աստիճան չնորոգող 004 Հայոց պատմության մանկագիտական

Խորհրդի Կիսեռամ /Հասցեն՝ 375019, Կրեմլ, Մարշալ Բալանչևս 24/:

Ustawa o ochronie zdrowia psychicznego z dnia 26 kwietnia 1984 r.

the most important of the objects of the mission of the

Անդադրվել է 1995 թ. Ընդգրկված 15

Մի անգամ ասացին ինձ հոր հորի

q: stah ab pauptungst.

գրադարանի գրառումը մեծ անհրաժեշտություն էր:

11. U. Vol. 4705 3116

Zeugnisse über ichthyofauna

Fr. Murguieria

Կրիստիան Գրեյսերը և
Կրիստին Կրիստիանովիչ
Բարկերը:

P. K. K. K.

[illegible]

Քաղաքապետը, Կոմկուլիցիան և անասնաբույժական, ցանկաբույսական, մշտնդիմացիկ և կրթական, ինչպես նաև անմեղքական հանգանակներին բնորոշումը աշխարհում մեկ սրբուհի հայ մողոսների մի զգալի հատվածի՝ զաղթականության ու կրթական գաղթականությանը պատմության ու առաջնորդումը՝ անսկզբ ժողովրդի կրթին հայտնի պատմական հետազոտություն և քաղաքականության մեջ:

Անդրադիտելով այս ժողովրդի հասկացան նոր շրջանի պատմությանը՝
հայ մեծահոգև պատմաբան Լևոն զրնգ է., Հայոց ժամանակակից պատմության
ամենախոշոր, ամեն ինչ վերող և բազմադրոյ հատկությունն այն է, որ նա
կազմվում է հայ զարգութիւնի հզօր աղբյուրներից մեկի, համարյա նրանց
մեծագոյ միայն¹։ Իսկ երկազահայ զարգութիւնը բազմախառն պատմաբան
մըշակ Ալգոյանյանը կըրտաբացու է., Նրն զարգութիւնը զայնուհետեւ յուս-
նանային, հայերը զայնք միան արշար մտացան պիտի օլլային... արեւել
խաւարին մեք, անշարժ, չմտած, մասնորան պաշտին զայնք ժողովուրդ
նր...²։ Այս մի իրողութիւնն է, որի գիտակցումը անկու առիթնորսն
հակեցեալմ է այն եկրակայութիւն, թե հայ ժողովրդի պատմութեանը իր
մի դրոշ մասով նաև զարգութեանութիւն պատմութեան է³, անշարժ է
զորսնադր Կարպին Միլայեյանը Դրմի հայ զարգութիւն պատմութեանը Կարպ-
ման իր աշխատութիւնն մի է ակնկալում, որ զարթոյնադրի պատմութեան
միտադրայն ուսումնասիրութիւնները իարմոք ինն ինն պլանն մտա-
նայն⁴։ Եւ յայն զկու անշարժ է մտում իրենց նշանակութեանը մեծ ու կարեւոր
հայկական առաւմին զարթոյնադրի պատմութեանը⁵։

1. Լևոն, Շրճկերի ժողովածու, Գ.Գ. Սոմաև, 1984, էջ 72:

2 Աղաջանյան Ա., Գառնաշյունի ինչ զոհարարությունը, Լուսին
գրական աշխարհի գրառքներ, Երևան / Սփորթս արհեստի մի քան խորհրդա-
տեղ, Յ.Ա. Առնիկ, 1911, էջ 17-98:

[illegible]

Ներկայումս մեզանում աշխարհի զարգացած երկրի՝ ԱՄՆ-ի նկատմամբ ամուր ցնաբերությունը ինչպես նաև դեպի այնտեղ հայությունից շարունակվող հոսքի պայմաններում և, մասնավորապես, նկատելի զարգացող պատմության ողջ շրջանի հետազոտման և ամբողջացման անհրաժեշտությունից, առավել քան արդիական և առաջնահերթ է հայկական աճեցից մեծաթիվ և կազմակերպված այդ զարգացող սկզբնավորման ու զարգացման պատմության համախոսմանի ուսումնասիրությունը, որն իր նպատակը կրելի հայոց նոր պատմությունը հետագա լուսաբանման ընդհանրապես:

Թեմայի արդիականությունը կարևորվում է նաև նրանով, որ, չնայած անցյալում մասամբ մեզանում և հիմնականում սփյուռքում առկա անուղիմ-նալի մտքերումներին, ջարդ ըացակայում էր ԱՄՆ-ի հայ զարգացող պատմության հիշյալ ժամանակաշրջանի վերաբերյալ ամբողջական ուսումնասիրությունը:

ՈՐԱՌՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՐԱՆ, ՓԱՄԱՆԱԿՐԱԿԱՆ ԵՐՋԱՆԱԿՆԵՐԸ, ՆՊԱՏԱՆԻ ՌԵՍԻՐՍԵՆՏԸ.- Մույն աշխատանքի հիմնական նպատակն է եղել հանգամանակից ու ըզգանդմանի ուսումնասիրել և առարկայորեն ներկայացնել Ամերիկայի Լիբյալ Նահանգների հայ զարգացող պատմության մի կարևոր ու սովոր ժամանակահատվածի համալիր պատկերը՝ սկսած 1618 թ. Նոր Նրկիլի առաջին հայի՝ Նոն Մարտին Հայի ռոնադուսմից մինչև 1924 թ. ամերիկյան Նոնգրեյի կողմից դեպի ԱՄՆ տարրեր ազդի, այդ թվում նաև հայ զարգացողների նկատմամբ ըզգած ըվային ահաբանականները՝ մասնաբաժինը /Quota/:

Ուսումնասիրությունն առարկան ընդգրկում է հայոց պատմության նշանակալից իրադարձություններով հարուստ մի կարևոր ժամանակահատված, որի ընթացքում սկզբնավորվել ու զարգացել է ԱՄՆ-ի հայ զարգացողը:

Այդ առարկայի իրականացման համար անդրադարձել ենք հետևյալ առարկային խնդիրներին.

1. Հայերի շուրջ Ամերիկայի Լիբյալ Նահանգներ և ամերիկահայ զարգացող կազմավորումը.
ա. Հայերը զարգացողին ժամանակաշրջանի Ամերիկայում /Կյուր. սկիզբ-Պղ. առաջին կես/,
բ. Հայերի պահպանությունը և զարգացողը /1894-1924 թթ./,
2. Հայերի անդադարումը և սոցիալ-տնտեսական վիճակը ԱՄՆ-ում.
ա. Հայերի անդադարումը,
բ. Հայերի զբաղմունքները,
գ. Ամերիկահայերի կենսամակարդակը,
դ. Ամերիկահայ ընտանիքը. կենցաղն ու ընթերցողը.

3. Հասարակական-քաղաքական հարաբերությունները.

ա. Ամերիկահայ միություններ, կազմակերպություններ, կուսակցություններ, ընկերություններ և ակումբներ,

բ. Ամերիկահայերի կապը ընտրանի հետ,

4. Ամերիկահայ հոգևոր-մշակութային կյանքը.

ա. Նկերիցին,

բ. Գարբերական մամուլն ու ապարանքները,

գ. Կրթական-մասնագիտական զարգացումը,

դ. Գրականությունը,

ե. Գերաստական արվեստը /Խառն, շարժանկար/,

զ. Երգարվեստը /երգիչներ, նվագիչներ, երգահաններ, երգչախմբեր/,

է. Երաժշտությունը /լուսանկարչություն, նկարչություն, քանդակարվեստություն/:

ԵՑԻՄԱՅԻ ԱՐՅԱՌՈՒՆԵՐԸ ԵՎ ՀԱՐՑԻ ՌԵՍԻՐՍԱՆԻՐՄԱՆ ԳԱՏՄԱԳՈՐԾՈՒՄԸ.- Ամերիկահայ զարգացողի պատմության վերաբերյալ առկա աղբյուրներն ու զրակաությունները հետևյալ ընտրյալին են՝ ամերիկահայ, հայկական, ամերիկյան, իսկ լեզվական առումով՝ անգլերեն, արևմտահայ, արևելահայ:

Նկերից ընտրյալ յուրահատկությունն է՝ մեզանում ի սպա ըացակայում են աղբյուրագիտական հիմք հանդիսացող համապատասխան փաստաթղթերը, որոնք ըացառապես կենտրոնացված են ԱՄՆ-ի պատմական արխիվներում: Մասնաբաժինը սուր հնարավորությունները թույլ են տվել ծանոթանալ սուկ արխիվային ըացառի այն փաստաթղթերի որոշ մասի հետ, որոնք լույս են տեսել զերազանգաես անգլիալեզու հրաբարկություններում: Դրանցից են ԱՄՆ-ի հայ զարգացողի պատմության առանձին ժամանակահատվածներին ու առարկային հարցերին նվիրված Վ.Մ. Մեյրմի և Ռ. Միրաբի արժեքավոր ուսումնասիրությունները, ինչպես նաև մի շարք այլ հեղինակների զործերը:

1. Malcom V.M. The Armenians in America. Boston, Chicago, 1919. Mirak R. Torn Between Two Lands. Armenians in America. 1890 to World War I. Cambridge, 1983. Mirak R. Armenians (Harvard Encyclopedia of American Ethnic Groups, ed. Thernstrom. Cambridge, London, 1981). Tashjian J.H. The Armenians of the United States and Canada. Boston, 1947. Minassian Ed. The Armenian Immigrant Tide. From the Great War to the Great Depression. Mirak R. Outside the Homeland. Writing the History of the Armenian Diaspora (Recent Studies in Modern Armenian History. Cambridge, 1972). Wertman V. The Armenians in America. 1618-1976. A Chronology & Fact Book. New York, 1978. Antreassian J. The Armenian in America: A Personal Viewpoint (The Armenian Image in History and Literature, ed. Hovannisian R. Melik, 1981). Barsumian N. Stowaway to Heaven. Ohio, 1961. Avelian A.S. The Armenians in America. Minneapolis, 1977. Atamian S. The Armenian Community. New York, 1955. Boghosian H.B. Highlights of Armenian History and its Civilization. U.S.A., 1957. Lang D.M. The Armenians. A People in exile.

Քննարկող առանձին հարցերի շուրջ հետաքրքիր ու հանրամատչից անդրադարձումներ կան նաև սիլուրոսում, մասնավորապես ԱՄՆ-ում չույս տեսած ինչպես արքերի հեղինակների հոգևոր աշխատանքներում, այնպես էլ քննարկողի քննության արքերի յայտերում, որոշ պարբերականների հոդվածակն մոտրվածություններում, ¹ ԱՄՆ-ի հայ գաղութի պատմության վերաբերյալ մեզանում հրատարակած առաջին հետազոտություններից հիշատակ են Ա.Ս.Արքաճյանի, Յ.Հակոբյանի, ինչպես նաև ամերիկահայ Ն.Լ.Մանյուկու աշխատանքները: ²

Ռատմասիրության համար արժեքավոր տվյալներ ենք բաղել ԱՄՆ-ի առանձին համայնքների պատմությանը, ամերիկահայ քաղաքական կուսակցությունների, հայրենակցական, բարեգործական, կրթամարտչ, մարմնավորական և այլ միությունների, ընկերությունների, կազմակերպությունների ազգապահանջ ու հայրենասերական գործունեությանը, ամերիկահայ եկեղեցու և/կամ քաղաքական, Ավետարանական/ պարբերական մամուլին ու տպագրությանը, մշակույթին նվիրված, ինչպես նաև հայ և ամերիկյան ժողովուրդների պատմության առանձին ժամանակահատվածներին ու բրադերություններին առնչվող անգլերեն և հայերեն մի շարք աշխատություններից ու ժողովածուներից:

London, 1981. Chandras K.V. Arab, Armenian, Syrian, Lebanese, East Indian, Pakistani and Bangla Deshi Americans: A Study Guide and Source Book, San Francisco, 1977. Danilov D.P. Immigrating to the U.S.A..Canada, 1983.

1. Գաղթյան Ա., Երազի հայերի գաղթը դեպի Ամերիկա, Լոս Անջելես, 1930: Կարաբույան Լ., Ամերիկահայությունը երեկ և այսօր, Քիչ-բուր, 1973: Ակն-յան, Հայերն Ամերիկայում, Աթենք, 1992: Մուշեղ Նախկոչյան, Ամերիկահայ արքերի յոթ, Ա.Ք. Թարթ, Բոստոն, 1912, 1913: Քեռոյի, Ամենուն արքերի յոթ, Ա.Քոլիս, Վիննևա, Վիննևա, 1915, 1921, 1922, 1925, 1926: Ամերիկահայ հանրագիտակ արքերի յոթ, կազմ. Թաթմանյան Հ., Բոստոն, 1925, 1926: Արշալույս պատկերազարդ արքերի յոթ, պատրաստեց Անիթյան Ա., 9 Թարթ, Ֆրեզնո, 1922: Ապարիկ: Ժողովածու առանձին յոթից /1903-1916/, Ֆրեզնո, 1918: Ապարիկ Հիմնական 1903-1958, Ֆրեզնո, ա.թ.: Ժողովածու յոթ /1903-1943/ Երազարդ Հայաստան-ի, Նյու Յորք, 1953:

2. Արքաճյան Ա.Կ., Համառոտ ուղեգիր հայ գաղթականների պատմության, Տ.Ք. Երևան, 1967: Հակոբյան Գ., Հայերի գաղթը ԱՄՆ, 1977: Երևան, 1986, № 12: Նույնի, Հայերի տեղաբնակումն ԱՄՆ-ում /19-րդ դարի վերջ-20-րդ դարի սկիզբ/, Ն.Լ.Հ. Երևան, 1987, № 7: Մանյուկ Ն.Լ., Ամերիկահայ գաղութի պատմություն, Ն.Լ.Հ. Երևան, 1962, № 1:

Հետազոտող թեման շարադրելիս օգտվել ենք աղյուսակներում և հայրենիքում չույս տեսած մի շարք հրատարակություններում ընդլայն աշխատություններից, վավերագրական ժողովածուներից, պարբերական մամուլից /հայերեն, անգլերեն/, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետության Դատական պալատի կնիքային արքերից բաղված ակադեմիկ, լայն բացառիկ փառաբանություն /ակադեմիկ մանրամասն տեղեկությունները կից օգտագործված աղյուսակների և գրականության ցանկում/:

Անդրհիշյալ բազմաթիվ ու բազմաթիվ աղյուսակներն ու գրականությունները թեման համար գուրկ են թերություններից, անկատարություններից ու անճշտություններից, սակայն, իրենց ընդհանրության մեջ, հարողական փառաբան ու անդրհիշյալներն ենք հազվադեպ են ու բացառիկ, որանք հանգամանորեն հավաքագրելով, վերլուծելով, համարելով և ի մի բերելով, հարողական է դարձնել ամբողջացնել ԱՄՆ-ի հայ գաղութի մի կարևոր մասնահատվածի /ակադեմիկությունից մինչև 1924 թ./ ընդգրկուն պատմությունը:

ՈՒՍՈՒՄԱՍՅՈՒՆՈՒՄԻՆ ԳԻՏԱԿԱՆ ՆՈՐՈՇԻՅԱՆ ՈՒ ԳՈՐԵՆԱԿԱՆ ՆԵՄԱՆԱԿՈՒՅՈՒՆՆԵՐ՝

1. Ռատմասիրության գիտական նորությունն ամենից առաջ պայմանավորված է հարցադրման նորությունով, բանի որ զարդ մեղանում և արանկրումն ԱՄՆ-ի հայ գաղութի հիշյալ տարողունակ պատմական ժամանակաշրջանի վերաբերյալ հանրամատչից ու համակողմանի հետազոտություններն իրարաբացակայել է:

2. Առաջին անգամ գիտական ամբողջական քննության տարեկան դարձած սույն թեմայի նորությունը նաև նրա ընդգրկում լայնածավալ ժամանակաշրջանն է /XIX դ. սկզբից մինչև 1924 թ./:

3. Աշխատանքի գիտական նորությունը նաև հետազոտող թեմայում համակողմանի նորությունը առաջարկված խոդերների բազմազանությունն է:

4. Առաջին անգամ գիտական շրջանառության մեջ են դրվել ԱՄՆ-ում և մասամբ Հայաստանում հրատարակված և անտիպ բազմաթիվ անգլերեն և հայերեն աղյուսակներն ու գրականությունն՝ մեծապես նպաստելով ինչպես ողջ թեմայի, այնպես էլ նրա առանձին կողմերի նորոգի ու առումաարժանն ու եղանակադրմանին:

5. Սույն փառաբանության տվյալների հիման վրա նորովի համարադրվել, խմբավորվել, դասակարգվել և կազմվել են ինչպես ռուսում սիրողության հիմնական ինդիքներին /պատկերադրում, գաղթ, տեղաբնակում, զբաղ ունենալ, կուսակցություններ, միություններ, եկեղեցի, կրթություն/, այնպես էլ առանձին հոդվածներ /աշխատանք, աշխատավարձ, եկամուտ, կենսամակարդակ, զբաղմունք, բարեկրթություն, քնանք, ծնելիություն, պրոպագանդա/ անհատիկ բազմաթիվ ու բազմաթիվ համարական աղյուսակներն առաջին անգամից դարձնելով հեռ գաղթի նյութը:

Ուսումնասիրությունն ունի ոչ միայն պատմագիտական ու մշակութաբանական արժեք, այլ նաև գործնական կարևոր նշանակություն.

Փաստագրական նյութերի հիման վրա առարկայորեն ներկայացված են նախկինում դեպի ԱՄՆ հայերի շարունակվող արտագաղթի պատմական ակունքներն ու պատճառները, ինչպես նաև ներգաղութային սոցիալ-տնտեսական, հասարակական, քաղաքական, հոգևոր ու մշակութային կյանքը:

2. Հետազոտվող նյութերը լայնորեն կիրառելի են հայ /մասնավորապես՝ գաղութներ/, ինչպես նաև ամերիկյան /մասնավորապես՝ էթնիկ խմբեր/ ժողովուրդների պատմության նոր և նորագույն ժամանակահատվածների առանձին հարցերի լուսաբանմանը նվիրված գիտական աշխատանքներում, ընդհանրապես հայ և ամերիկյան հասարակական լայն շրջաններում:

ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅԱՆ ՓՈՐՁԱՅՈՒԹՅՈՒՆԸ. - Ուսումնասիրության հիմնական բովանդակությունը և մի շարք առանձին հարցեր հոգվածների և հիմնադրույթների տեսքով հրատարակել կամ հրատարակման ընթացքի մեջ են տարբեր գիտական տնտեսությունում և առանձին գիտաժողովների նյութերում:

Առենյառնությունը ցննարկվել է ՀՀ ԳԱՄ Պատմության ինստիտուտի Հայ գաղութների պատմության թեմատիկ խմբի գիտական նիստում և ԵՊՀ Պատմության ֆակուլտետի Հայոց պատմության ամբիոնում՝ արժանանալով հավանության և երաշխավորվելով պաշտպանության ու հրատարակության:

ԱՄՍԱՏՈՒԹՅԱՆ ԱՆՈՒԹՅԱՆՔԸ, ԾԱՎԱԼՆ ՈՒ ԲՈՎԱՆԴԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ. - Առենյառնությունը բաղկացած է ներածությունից, չորս գլուխներից, տասնհինգ ենթագլուխներից, վերջապես, ծանոթագրություններից, օգտագործված աղբյուրների և զբաղանության ցանկից: Աշխատության ընդհանուր ծավալը 294 էջ է:

Ներածության մեջ հիմնավորված են ուսումնասիրվող թեմայի արդիականությունն ու հրատարակությունը, որոշված են առարկան, ժամանակագրական շրջանակները, նպատակն ու ինդիկսները, արված են օգտագործված աղբյուրների և զբաղանության գնահատականն ու ուսումնասիրման պատմագրությունը, ինչպես նաև աշխատանքի գիտական նորույթն ու գործնական նշանակությունը:

Առաջին գլուխը՝ «Հայերի հոսքը Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներ և ամերիկյան գաղութի կազմավորումը» բաղկացած է երկու ենթագլուխներից՝ ա. «Հայերը գաղութային ժամանակաշրջանի Ամերիկայում /XVI դ. սկիզբ- XVIII դ. առաջին կես/», բ. «Հայերի պանդոկությունը և գաղթը ԱՄՆ /1934-1924 թթ./»:

Պատմական հավաստի փաստագրերից պարզ է դարձել, որ առաջին անգամ անհատ հայերը Հյուսիսային Ամերիկա են ոտք դրել դեռևս XVI դ. սկզբին՝ անձնական դրդապատճառներով, և ներգրավվել Նոր Երկրի առևտու-

կան ու հոգևոր կյանքի տարբեր ոնտագիտություն: Նրանց թվաքանակը վերաբերյալ գրանցումներ չեն պահպանվել:

- XVIII դ. սկզբին ամերիկյան բողոքական քննողիչների կողմից օսմանյան Յուրքիայում սկզբնավորված լուսավորչական գործունեությունը՝ ավետարանական պատգամներն ու հաղորդանքները, ինչպես նաև Նոր Աշխարհի վերաբերյալ ոգեշնչող գրույթները խթանել են նահապետական բարբրի գերիշխանության պայմաններում խաթարող հայությունից: Վաղաշրջանի հոգևորականության գործունեությունը 1934 թվականից սկզբնավորվելով հայ, մասնավորապես պոլսացի, երիտասարդության կրթափրկական հոսքը դեպի ԱՄՆ-ի բարձրագույն և առաջնակարգ ուսումնական հաստատություններ:

- XIX դ. երկրորդ կեսից, ամապես երկրի միավորման համար մղված հաղթանակների /1861-1865 թթ./ պատերազմից հետո, ԱՄՆ-ում սկսված տնտեսական, հասարակական ու քաղաքական վերածնունդը, ինչպես նաև 1873 թ. օսմանյան Յուրքիայում սկսված Արդուլ Համիդ II -ի գահակալությանը և 1877-1878 թթ. Ռուս-Յուրքական պատերազմի հետևանքով հայերի նկատմամբ սկսված հալածանքներն ու տնտեսական կյանքի անկումը խթանել են նաև արհեստավոր ու մանր առևտրական հայերի անտեսական աշտահույցը հայրենի բնակավայրերից: Եթե 1860-1870 թթ. ԱՄՆ-ում կար ավելի քան 55 հայ, ապա արդեն 1870-ական թվականների սկզբին՝ նրանց թիվը հասել է 70-ի: 1

- XIX դ. 80-ական թվականներից օսմանյան Յուրքիայի գրեթե բոլոր խոշոր կենտրոններում ամերիկյան ավետարանական բողոքիչների կրթությունավորչական գործունեություն /սկիզբներից, նախնական ու բարձրագույն դպրոցներ/, կոլեջների և մշակութային այլ օջախների ստեղծում /ծավալման ու խորացման հետևանքով անել է հայ /հիմնականում՝ 9-10% ամուրի/ երիտասարդների՝ արտահոսքը երկրի գրեթե բոլոր շրջաններից, գերազանցապես /40% օ/ խոշորներից՝ ներառելով նաև ծանր հարկերի տակ կշռած գյուղացիների, ուսնադրված գործավորների, ազատ աշխատանք որոնողների, ինչպես նաև միջին կարգի մի շարք առևտրականների: Եվդոկական շուկաներում արդեն իսկ իրենց գործունեությունը տարածած հայ հարուստ լիմանականները դեռևս ձեռնարկ էին մտնում ԱՄՆ ներթափանցելուց: 1890-ական թվականների վերջից արդեն 1.500 հայ ուսնող ԱՄՆ-ը դարձել էր նաև քաղաքական տպաստի և գործունեության ազատ դաշտ հայ հեղափոխական կուսակցական /հիշակյան, դաշնակցական/ գործիչների համար:

- Նրբական, անտեսական և մասամբ քաղաքական դրդապատճառներով մեկնած վերահիշյալ հայերը, հիմնականում չունենալով ԱՄՆ-ում մշտական հաստատվելու մասդրություն, ձգտել են, որոշակի նյութական կարողու-

1. Մաշիկյան, Ն. Երկրաչափ, էջ 15: Մուշեղ Եփրեմյան, Նշված, II տարի, 1912, էջ 43:

2. Մուշեղ Եփրեմյան, Նշված, II տարի, 1912, էջ 211:

3. Մաշիկյան, Ն. Երկրաչափ, 1912, էջ 104:

թյան տեղ գտնալով, վերադառնալ հայրենի օջախներ՝ քարեկալեւ իրենց ղեկավարներին կյանքի պայմանները: Պատկերաբար հայերից շատերը, ԱՄՆ-ում հանդիպելով ազատությունների ու լայն հարապտույթյունների, աստիճանաբար հաստատվել են նոր երկրում, նվազեցնելով հայրենիք վերադարձողների թիվը, ուղարկած ոգևորիչ նամակներով և դրամական օգնությամբ նպաստել դեպի Ամերիկա նորանոր հայրենակիցների տեղաշարժին:

— ԸՃԳ. 90-ական թվականներից օսմանյան Թուրքիայում հայերի նկատմամբ ծավալված զոհումթյունների ու կոտորածների հետևանքով նախկինում դեպի ԱՄՆ հայերի իրականացած անհատական հոսքը վեր է ածվել քաղաքական ու կրոնական դրդապատճառներ ունեցող մեծ շափերի հասած զանգվածային զաղթի՝ ներառելով Ֆիզիկական ընաչնքման վտանգից խուսափող կայսրությունից հալածված հայերի շրջանների հայությունը: Այսպես որ, եթե 1894 թ. ԱՄՆ-ում կար շուրջ 3.000 հայ, ապա արդեն 1900 թ. նրանց թիվը հասել էր 15.000-20.000-ի, իսկ որոշ տվյալների համաձայն՝ նույնիսկ 25.000-ի: Բերված թվերը մոտավոր են, քանի որ ԱՄՆ մեկնած զաղթականները միայն 1899 թվականից են գրանցվել ըստ իրենց ազգային պատկանելության:

— 1904 թ. ԱՄՆ-ը հանդիման է դարձել նաև ռուսական կայսրությունից տնտեսական, սպա քաղաքական հանգամանքների ընդունով մեկնած հայերի համար, որոնք նոր երկրի մասին տեղեկացել էին ԸՃԳ. կրոնական հալածանքների ընդունով կովկաս քաղաքական դուրսդրումներից ու մոլոկաններից: Արևելահայերի հոսքը դեպի ԱՄՆ, ի տարբերություն արևմտահայերի, մեծ շափերի չի հասել, ինչը քաղաքական է Ռուսաստանում առկա ազգային նվազ հալածանքներով ու տնտեսական համեմատաբար բարձր վիճակով: Գաղթագրին առավել մեծ շափերի հասած արևելահայերի արտահոսքը նվազել է Առաջին աշխարհամարտի տարիներին, ապա չնչին չափով նորից ավելացել ռուսական պետությունում 1917 թ. տեղեկված քաղաքական խռնաշփոթի իրավիճակի հետևանքով: Ընդհանուր առմամբ, 1899-1924 թթ. կայսերական Ռուսաստանից ԱՄՆ էր մեկնել ավելի քան 3.500 հայ:²

— 1908 թ. օսմանյան Թուրքիայում, «դեմոկրատական ազատություններ» հռչակած երիտթուրքերի իշխանության զուգում որոշ չափով նվազել, սակայն չի դադարել հայերի զաղթը ԱՄՆ, որը կրկին մեծ շափեր է ընդունել մեկ տարի անց Ադանայի կոտորածների հետևանքով՝ ներառելով ոչ միայն կլիկայի հայությունը, այլև Ֆիզիկական ընաչնքման սարսափ իրենց աչքի առաջ ունեցող կայսրության զոհված բոլոր շրջանների հայերին: Ընդհանուր առմամբ, 1899-1914 թթ. ԱՄՆ արտագաղթած հայերի թիվը կազմել է 51.950 մարդ, ընդ որում գերակշռել են ընտանիքները, հայրենիքում թա-

1. Malcom V.M., նշվ. աշխ., էջ 61, 64, 65: Կոտորածները, նշվ. աշխ., էջ 255:
2. Մանկունի Ն.Լ., Մանկունի հայ մարդահամար /Թուրքիկ, ԱՄՆում և արևելյան, գնեստիկ, 1926, էջ 536/:

դանները /50°/ և աֆուրիսները /37°/ և, իսկ ընտանիքով մեկնածները կազմել են 13°/ 1:

— Առաջին աշխարհամարտի տարիներին երիտթուրքական սահմանադուր-թյամբ վերացված զաղթի կառավար արգելքի վերականգնման պայմաններում 1915-1919 թթ. ԱՄՆ են մեկնել 3.620 հայեր,² որոնք հիմնականում մեծ եղևնից վերադարձողներ էին՝ հարազատներին կորցած, մասնավոր ընտանիքներ, որբեր:

— Օսմանյան Թուրքիայում հայերի պարբերական շարժերով ու տեղահա-թյուններով ուղեկցված քեմալական շարժման վերելքը /1919-1920 թթ./, ինչպես նաև Անդրկովկասում Հայաստանի Առաջին Հանրապետության /1918-1920 թթ./ անկումը նոր թափ են հաղորդել դեպի ԱՄՆ կատարվող հայ զաղթականությանը՝ 1921 թ. նախորդ տարիների համեմատությամբ այն հասցնելով ամենաբարձր ցուցանիշի՝ 10.212-ի. նրանք հայկական և ամերիկյան բարեգործական կազմակերպությունների, ինչպես նաև ամերիկյան բարեգի-ների կողմից թուրքական հարեմներից, ոչ քրիստոնյա ընտանիքներից, Թա-րարներից ու արաբներից հավաքագրված հայեր էին: Ընդ որում, ի հա-կադրություն նախորդ տարիների, ամել էր կանանց թիվը՝ 52°/ և, նվազել տղամարդկանցը՝ 27°/ և, իսկ երեխաներինը՝ 21°/ և: Առաջին աշխարհամար-տի հետևանքով միջազգային ասպարեզում ստեղծված քաղաքական որակապես նոր հաղթանակները պատճառ են դարձել ամերիկյան զաղթականական օրենքների պարբերաբար վերանայման /1921 թ. Առաջին Զվոտայի Օրենք, 1924 թ. Ազգային Ծագումների Զվոտայի Օրենք/, ինչը խիստ սահմանափա-կել է նաև հայերի զաղթը: 1922-1924 թթ. ԱՄՆ է թույլատրվել մեկնել 7.685 հայերի:⁴

— Ընդհանուր առմամբ, համաձայն Ն.Լ. Մանկունի և Ռ. Միրաքի հաշվադե-ների, նոր երկիր առաջին հայի ոտնադրումից /1618 թ./ մինչև Ազգային Ծագումների Զվոտայի Օրենքը /1924 թ./, այսինքն՝ ավելի քան 300 տա-րիների ընթացքում, ԱՄՆ էր մուտք գործել շուրջ 141.229, իսկ ամերիկ-յան բողոքական բարոգիչների ազդեցությամբ դեպի ԱՄՆ սկզբնավորված հա-յերի պանդխտության պահից /1834-1924 թթ./, այսինքն՝ 90 տարիների ընթացքում, շուրջ 90.229 հայ: Արդեն 1924 թ. ԱՄՆ-ում բնակվող ողջ հայերի ընդհանուր թիվը կազմել էր ավելի քան 120.000:⁵

Տե՛ս Հայերի զաղթը ԱՄՆ /1899-1924 թթ./ դիագրամը:

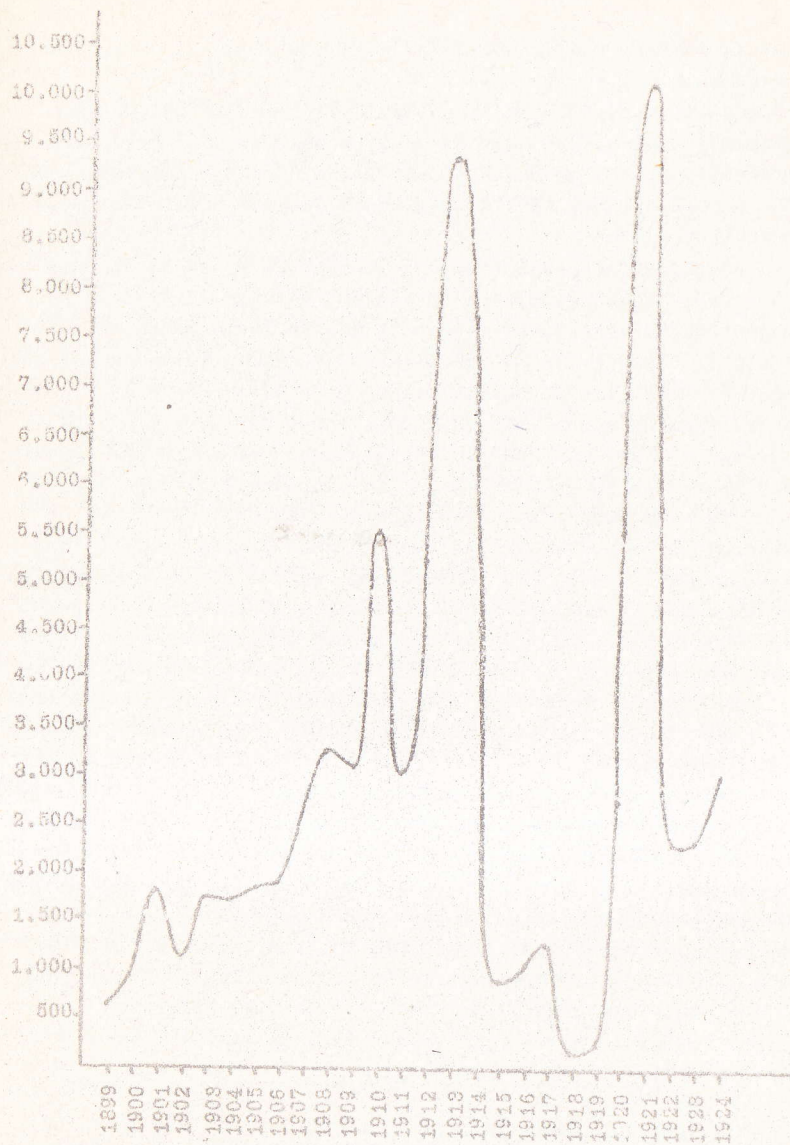
1. Malcom V.M., նշվ. աշխ., էջ 65: Արշալույս պատկերազարդ տարեգիրք, էջ 47:

2. Մանկունի Ն.Լ., նշվ. աշխ., 1926, էջ 585:

3. Նույն տեղում, էջ 585: Mirak R., նշվ. աշխ., 1981, էջ 189:

4. Մանկունի Ն.Լ., նշվ. աշխ., 1926, էջ 585:

5. Նույն տեղում, էջ 589: Mirak R., նշվ. աշխ., 1983, էջ 290:

Հայերի գաղթը ԱՄՆ /1899-1924 թթ./

Ներկայումս գիտենք, Հայերի տեղաբաշխումը և աղյուսակ-տեսակետի վիճակը ԱՄՆ-ում՝ բաղկացած է չորս ենթազույգումներից՝ ա. , Հայերի տեղաբաշխումը՝, բ. , Հայերի գաղթումները՝, գ. , Ամերիկահայերի կենսամակարդակը՝, ը. , Ամերիկահայ բնակիչները, կենցաղն ու բարքերը՝:

— Ժամանակի ընթացքում հայերը մեկնելով Ամերիկայի միացյալ Նահանգներ՝ տարածվել են ողջ երկրով մեկ. օգյնվելով /չնայած չիմացության, նոր բարքերին հարմարվելու դժվարություններ, աշխատանքային թափուկացումների առկայությանը/, ինչպես նաև սուբյեկտիվ /ազգային նկրագիրը պահպանելու և ուժացումից զերծ մնալու ճգնույթ/ հանգամանքներից ելնելով հայ զաղթականների մեծամասնությունը հակված էր հաստատվել ազգային համայնքումներ ունեցող նահանգներում ու քաղաքներում: Արդեն 1924 թ. ամերիկահայերի 90%-ը տեղաբաշխված էր երկրի առավելագույն 10 նահանգներում՝ Նյու Յորք, Մասաչուսեթս, Իտո Ալլենդ, Էլիսոյս, Կոլիֆորնիա, Միչիգան, Փենսիլվանիա, Նյու Ջերսի, Մոնտանա, Ուիսկոնսին, որոնց գլխավոր հաքատ քաղաքներն էին՝ Նյու Յորքը, Բոստոնը, Ֆրեդսոն, Դեմոյոյը, Փրովիդենսը, Ուոթերթերը, Ֆիլադելֆիան, Չիկագոն, Թրոյը և այլն: ¹

— Հայերի շրջանում մշտապես նկատվել է միգրացիա՝ հատկապես երկրի արևելյան ափամերձներից դեպի արևմտյան ափամերձներ: Այն տեղի է ունեցել որոշակի օրինաչափությամբ. սկզբում 1834 թվականից, հարազատ բնակավայրեր վերադառնալու հույսով մեկնած ամուսին երիտասարդներն ու ընտանիքները հայրենիքում թողած ազամարդկային առանձնություններ, ազատ աշխատանք որոնողներ, առևտրականներ և այլք /հաստատվել են գլխավորապես երկրի արևելյան ափի ուսանողական /հիմնականում՝ Նյու Յորք քաղաք/ և արդյունաբերական /հիմնականում՝ Ուոթերթեր քաղաք/ շրջաններում: Հետագայում, հատկապես 1880-ական թվականներից, գաղմական հանգամանքների բերումով ԱՄՆ-ում հայերի թվի ստվարացումով, արևելյան նահանգներում աշխատանքների նվազումով, ինչպես նաև ընտանիքների վերամիավորման անհրաժեշտությունից զրոյված կանանց ու երեխաների ժամանումով հայերն անսխալաբար տարածվել են նաև երկրի հյուսիս-արևելյան, հյուսիսային, միջին, միջին-արևմտյան ու արևմտյան /հիմնականում՝ գյուղատնտեսական և արհեստագործական նահանգ/ շրջաններում:

— Հայերն ԱՄՆ-ում օգտվելով ընձեռնված լայն ու լուրջակողմանի հնարավորություններից և ազատություններից՝ ներգրավվել են տարբեր բնույթի մասնագիտություններում ու զբաղմունքներում՝ իրենց մասավոր ու ֆիրմական կարողություններն ամբողջովին ծառայեցնելով նախընտրած ապագաներին, ինչպես նաև իրենց նպատակներով հյուրընկալված երկրի և ուղղնթացին: Առհասարակ ամամբ, 1899-1917 թթ. ԱՄՆ-ում կային 14,026

1. Մանկուշի Ս.Լ., Նշվել չի., 1926, էջ 583:

հիմնավորմամբ:

— Հայ եկեղեցին, որպես ամերիկահայ հոգևոր կյանքում առանցքային դեր ու նշանակություն կատարող գործոն, կրոնական ու զաղափարական տարածություններ ունեցող իր հարանվանական մյուսակրոններով, գնահատելի աշխատանք է ծավալել ամերիկահայության շրջանում ազգային ոգին ու նկարագիրը, ավանդույթներն ու սովորույթները, վարքն ու բարքը, հեռավոր հայրենիքի ու ժողովրդի հետ կապն ամառաբար պահելու ուղղությամբ /1991 թ. Ռեպորտաժ հիմնվել է ամերիկահայ առաջին տարեկական եկեղեցին՝ Մուրը Փրիմբը, 1901 թ.՝ առաջին հայ ամերիկահայ Մարտիրոսաց եկեղեցին, իսկ 1920-ական թվականների սկզբին՝ առաջին հայ կաթոլիկական եկեղեցին/:

— ԱՄՆ-ի հայության համախմբման, նոր մտավոր կյանքի զարգացման ու հայապահպանման գործում հակառակ դեր են կատարել տեղի հայ ապարաններն ու մամուլը /1938 թ. լույս է տեսել ամերիկահայ առաջին արքեպիսկոպոսի ամենամյա «Արքեպիսկոպոսի»/: Ընդ որում, ԱՄՆ-ում լույս տեսած եռալեզու «հայերեն, անգլերեն, հայաստանի թուրքերեն/ ռազմաբնույթ /զաղափարային, ազգային, գրական, գիտական, ինտեստիցիական, հասարակական, քաղաքական, կրոնական, եկեղեցական, տնտեսական, արևտրական, առողջապահական, բժշկական, մանկական, երիտասարդական, ուսումնական, երգրծական և այլն/ մամուլն ու գրականությունը հրատարակվել են ինչպես առանձին տնտեսների, այնպես էլ կուսակցությունների, լիազմակերպությունների, միությունների և քննդուրբությունների կողմից:

— ԱՄՆ գաղթած հայերը, որոնց զբաղվածության տոկոսը /1899-1914 թթ.՝ 76% /¹ բարձր էր այլազգի զաղմկականների համեմատությամբ, ընդհանուր առմամբ հարևոր տեղ են հանդիսացել կրթությանը: Նրանց գերակշիռ մեծամասնությունն ուներ երկլեզվյա /հայերեն, անգլերեն/ խոսակցական, ինչը կապված էր տեղի օտար /հանրային, զիշնրային/, ինչպես նաև հայկական դպրոցներում, ապա ամերիկյան բարձրագույն կրթարաններում /կոլեջներ, համալսարաններ/ ուսանելու փաստի հետ /1923 թ. ԱՄՆ-ում կար տարբեր աստիճաններում մասնագիտացող շուրջ 500 հայ ուսանող/:² Արդյունքում, կրթական լայն հնարավորություններ, բարձր մակարդակ և մեծ հեռանկարներ ունեցող ամերիկահայությունը, անտիմասթաբ ստիարացող իր առաջնակարգ ահհատավարձ գիտականներով, դատախազներով, ուսուցիչներով և այլն, նպաստել է ԱՄՆ-ի հայեր մտավոր համախմբմանն ու կազմակերպմանը՝ ի շահ գաղութի հեռագու կենսունակության, ինչպես նաև հայրենի երկրի ու ժողովրդի վերականգնման:

— ԱՄՆ-ի հոգևոր կյանքում առկա հիմնականում բարենպաստ բարոյահո-

1. Mirak R., Աշխատյա, 1931, էջ 478:

2. Ժիրմեյան Մ.Գ., Խարբուղ և իր գավառները, Ֆրեզնո, 1955, էջ 223:

գերտական միջոցառումը մեծապես նպաստել է նաև ռազմական հայ ինքնապաշտպանության կյանքի և արվեստի տարբեր ասպարեզների /գրականություն, դերասանական արվեստ, երգարվեստ, կերպարվեստ, լուսանկարչություն և այլն/ նախադրմանն ու զարգացմանը, ինչպես նաև նոր միջավայրում կարող ու շնորհալի հայ ուժերի ինքնադրսևորմանն ու լազահայամար:

Վերջապես ընդհանրացված են ներկա ուսումնասիրության արդյունքները:

1. Հայերն Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներ են մեկնել տնտեսական, կրթական, տնտեսական, քաղաքական, մշակութային, կրոնական և այլ հանգամանքներից ելնելով:

2. Առաջին ակավաթիվ անհատ հայերը Հյուսիսային Ամերիկա են ուղարկել դեռևս XVIII դ. սկզբին՝ անձնական դրդապատճառներով:

3. Թուրքական կայսրությունում ամերիկյան բողոքական քաղաքների լուսավորչական գործունեությամբ 1834 թվականից սկսվել է հայերի նպատակային հոսքը դեպի ԱՄՆ: Սկզբում այն կրթական ու տնտեսական նախապայմաններից զրկված պանդուխտ /զաղափարական՝ ամուրի երիտասարդներ/ հայերի /ուսանող, առևտրական, արհեստավոր, հողամշակ, գործավոր/ ժամանակավոր բնույթ էր ունեցել, որը օսմանյան Թուրքիայում հայության նկատմամբ կազմակերպված պարբերական շարժումների /1894-1896 թթ., 1909 թ., 1915 թ., 1922 թ./ հետևանքով վեր էր անվել զանգվածային գաղթի՝ ընդգրկելով տնտեսական, քաղաքական, մշակութային ու կրոնական ազատի կյանքի հեռանկարներից զրկված և հասարակական ու սեռատարբային բոլոր շերտերը ներառող հայրենի բնօրրանի շրջապատից օտարային հազարավոր հայերի:

4. Ժամանակի ընթացքում ԱՄՆ մեկնած հայերը տարածվել են բազմազան երկրով մեկ և ընտելություն հաստատել գրեթե բոլոր նահանգներում /առավելապես՝ արևելյան ու հյուսիսային տարածք, Մալիթոնիա/՝ նախապատվություն տալով հայկական համախմբումներ ունեցող շրջաններին:

5. Նոր Երկրում հայության թվի սովորաբար մեծ է այնպիսի նրանց աստիճանաբար հաստատումով ստեղծվել են օտարության մեջ ազգապահպան կարևոր դեր ու նշանակություն ունեցող գործոններ՝ եկեղեցին, դպրոցը, պարբերական մամուլը, վերջնականապես ձևավորելով Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների հայ գաղութը:

6. Նոր պայմաններում հայերը, օգտվելով ընձեռնված լայն ու քաղաքական հնարավորություններից, ներգրավվել են տարբեր բնույթի գաղափարներում, իրենց ֆիզիկական, մտավոր ու հոգևոր կարողություններն ամբողջովին ծառայեցնելով նախնաբար ասպարեզներին և իրենց նպաստը բերելով նոր երկրի առաջնության:

7. Ամերիկահայերն քրեանք երկարամյա քրեանքան աշխատանքի, ինչպես նաև չափավոր ու համեստ ապրելակերպի շնորհիվ հասել են պզտի հաջողությունների, թափանցաշատ կարողության անը դարձել է ապահովելով իրենց տնտեսական ու կենցաղային պայմանները, աստիճանաբար բնակեցվելով նոր կյանքի պայմաններին ու բարքերին, կենցաղին ու սովորույթներին:

8. Նոր երկրում հայ պանդուխտների և զաղթական բնկորների ազգային համախմբման ու կազմակերպման, ամերիկյան համայնակույթ միջավայրում հայկականության ոգին ու գիտակցությունը, կերտվածքն ու նվազադիրք, լեզուն ու սովորույթները մշտաբար ու պահպանելով, ինչպես նաև հայրենի սնորհների և ժողովրդի հետ կապն ավելի զործուն ու հարստ դարձնելու նպատակով ստեղծվել ու ազգանպաստ մեծ գործունեություն են ծավալել զաղթանքով ու զաղմարտույթ միություններ, կազմակերպություններ, կուսակցություններ, ընկերություններ և ակումբներ:

9. Հայ ժողովրդի համար ծակաթուղթական դարձած Առաջին աշխարհամարտի ու դրան հաջորդող ասրիաներին ամերիկահայությունը, համախմբելով իր ներգաղութային ողջ մտավոր, նյութական, հասարակական, կուսակցական և այլ կարողությունները, դիվանագիտական, քաղաքական, ուղղման, մարդկային և հնչավոր, բոլոր միջոցներով առաքել է հայրենի երկրի ու ժողովրդի պաշտպանության, ազատագրության ու վերականգնման նվիրական գործիս:

10. Առաջին աշխարհամարտի հետևանքով օտանյան Թուրքիայում և ցարական Ռուսաստանում ստեղծված քաղաքական անկայուն ու ճգնաժամային իրավիճակը, ինչպես նաև դաշնակից տարությունը հրի նվաճմամբ հայերի ունեցած հավատի կորուստն է չէր են դարձրել ԱՄՆ գաղթած, ասկայն հայրենիք վերադառնալու հույսը դեռևս իրենց հոգու խորքում անքնդած քաղաքազար հայերի նրազանքը՝ նրանց վերջնականապես ամրացնելով որդեգրած նոր երկրին:

Հեղինակի աշխատություններն են.

1. Ամերիկահայերի մասնակցությունը երկրորդ աշխարհամարտին, ՀՀ ԳԱԱ Պատմության ինստիտուտի Ներսիսյան գիտաշխատողների 23-րդ նստաշրջանի գնկուցումների թեզիսներ, Նրևան, Առյուծիկ 23-24, 1992:
2. Հայերի զաղմը Ամերիկա /XVI դ. սկիզբ-1920 թ./, ՀՀ ԳԱԱ Պատմության ինստիտուտի Ներսիսյան գիտաշխատողների 24-րդ նստաշրջանի գնկուցումների թեզիսներ, Նրևան, Առյուծիկ 2-3, 1993:
3. Հայերը զաղմիկային ժամանակաշրջանի Ամերիկայում /XVII դ. սկիզբ-XVIII դ. առաջին կես/, ,,Թանգեր Նրևանի համալսարանի", Նրևան, 1994, № 2 /0,5 տպ.մ./:
4. Ամերիկահայերի մասնակցությունը երկրորդ աշխարհամարտին, ,,Լրագրեր հասարակական գիտությունների", Նրևան, 1995, № 1 /1 տպ.մ./:
5. The Immigration of the Armenians to the United States of America (1618-1924). Abstracts of the Conference on Economic Education and Policy Analysis During a Time of National Transition held at the Institute of International Economic Relations and Control, Yerevan, June 19-22, 1995.
6. Հայերի տեղաբաշխումն ու սոցիալ-տնտեսական կյանքն ԱՄՆ-ում /1834-1924 թթ./, ,,Թանգեր Նրևանի համալսարանի", Նրևան, 1995, № 1 /0,6 տպ.մ./ /տպագրության մեջ/:
7. Հայերի զաղմը Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներ /1834-1924 թթ./, ,,Լրագրեր հասարակական գիտությունների", Նրևան, 1995, № 3 /0,7 տպ.մ./ /տպագրության մեջ/:

АВАКЯН КНАРИК РОБЕРТОВНА

ИСТОРИЯ АРМЯНСКОЙ КОЛОНИИ

СОЕДИНЕННЫХ ШТАТОВ АМЕРИКИ (от начала до 1924 г.)

Резюме

История армянских колоний — составная часть насыщенной значительными событиями нового периода истории армянского народа. В их числе особое место занимает армянская колония Соединенных Штатов Америки. Обстоятельное и разностороннее изучение истории этой самой многочисленной и организованной колонии в настоящее время более чем актуально.

Данное исследование охватывает важный и насыщенный событиями период, когда зародилась и стала развиваться армянская колония США, — от вступления на Новую Землю в 1618 году первого армянина Джона Мартина до принятого в 1924 году Конгрессом США решения о квоте, ограничивающей иммиграцию.

Диссертационная работа состоит из введения, четырех глав и заключения. Она включает также приложения и библиографию использованных первоисточников и специальной литературы.

В диссертации освещены следующие стержневые вопросы:

1. Поток армян в Соединенные Штаты Америки и организация колонии американских армян;
2. Размещение и социально-экономическое положение армян в США;
3. Социально-политические отношения;
4. Духовно-культурная жизнь американских армян.

В исследовании впервые введены в научный оборот опубликованные в США и частично в Армении, а также неизданные английские и армянские первоисточники, работы ряда авторов.

На основе новых фактологических данных по-новому составлены многочисленные и разнообразные сопоставительные таблицы. Тем самым исследуемый материал стал более наглядным. При этом следует отметить, что до сих пор ни у нас, ни за рубежом не было работ, детально и разносторонне анализирующих историю армянской колонии США названного периода.

Диссертационная работа, таким образом, имеет как историографическую и культуроведческую ценность, так и важное практическое значение.

KINARIK AVAKIAN

THE ARMENIAN COLONY OF

THE UNITED STATES OF AMERICA (from the beginning to 1924)

(Summary)

The Armenians immigrated to the U.S.A. forced by economical, political, cultural, religious and other circumstances.

Less Informations are preserved about the first few Armenians who had entered America at the beginning of the 17th century (the first was the tobacco-dealer John Martin the Armenian in 1618, who became a member of the British Colony).

At the beginning of the 19th century many of the Ottoman Turkey Armenians (West Armenians) had departed to the U.S.A., by the direct influence of the American protestant missionaries' illuminatory activity, to study advanced professions and then to return to their native land and to serve their knowledges to their people. Soon the United States attracted also some Armenian tradesmen, craftsmen, peasants and free-workers.

Assuring and encouraging informations about the New World, reproduced by the dookhobors and molokans, who were exiled to the Caucasus by the czarist Russia, caused also the East Armenians removal to the U.S.A. beginning from 1904.

The Armenians, having found freedom and prosperity in the economic, political, cultural and religious life, little by little settled in the United States, encouraging new countrymen to further removal to the U.S.A. beginning from the 1930s.

In the course of next years, the periodical massacres and slaughters (1894-1896, 1909, 1915, 1922) changed the individual removal to the U.S.A. into mass immigration, including ten of thousands Armenians dispossessed of economical, political and religious safe life's perspectives, who were finally established in the adopted New Land.

P. Bluyume